

The article deals with the question about an exact date of the founding of the Ukrainian section of the Austrian social democracy in an epoch of the Habsburg monarchy. The author focuses attention on the distinctions in dating of the arising of the USDP in a modern historiography and proves the fact the constituent conference of the party was held on September 17, 1899 on the basis of historical sources.

Key words: social democracy, USDP, Halychyna, Bukovyna.

УДК 39 (477.83/.86) "1890/1939"

ББК: 63.59

О. Я. Баран

МАТЕРІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ ГАЛИЦЬКОГО СІЛЬСЬКОГО ДУХОВЕНСТВА (КІНЕЦЬ ХІХ – 30-ті рр. ХХ ст.)

Галицьке духовенство відіграло важливу роль у трансформації селянського побуту, оскільки було тим посередником, через який модерні ідеї й західні культурні впливи проникали в село. У статті на основі широкого кола джерел і літератури аналізується матеріальне становище українського сільського духовенства Галичини наприкінці ХІХ – 30-х років ХХ ст. У ній розглянуто вплив різних факторів на матеріальне становище священників, а також джерела їхніх прибутків.

Ключові слова: сільська інтелігенція, духовенство, матеріальне становище, селяни, Галичина.

Питання матеріального добробуту ніколи не залишалося поза увагою галицького сільського духовенства кінця ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. Це було закономірним явищем, адже рівень фінансового забезпечення визначав купівельну спроможність представників сільського кліру, а відтак і можливість модернізувати свій побут. Економічний аспект також нерідко був домінуючим при обранні способів проведення дозвілля, а особливо, коли справа стосувалася освіти вихідців зі священничих родин.

Дана тема частково висвітлювалася в публікаціях А.Заярнюка [29], Н.Колб [31; 32], О.Турія [51], І.-П.Химки [57] та ін. Для розуміння релігійних процесів, які, безперечно, впливали на побут священнослужителів, цінним є також дослідження з історії Української греко-католицької церкви В.Перевезія [42]. Однак найбільше інформації знаходимо в джерелах, серед яких виділяємо приватне листування, матеріали тогочасних періодичних видань і мемуари.

Маючи на меті простежити специфіку матеріального становища галицького сільського духовенства наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., насамперед уважаємо за доцільне з'ясувати джерела прибутків та фактори, які суттєво на них впливали.

Матеріальне становище священника значною мірою залежало від розмірів парафії й заможності її мешканців. З огляду на це, духовенство велику увагу приділяло справі призначення на таке місце праці, яке було б вигідним насамперед з економічної точки зору.

Відповідно до різних типів підпорядкування існували парафії цісарського, митрополичого, ординаріатського, вільного й приватного надання. Найчисленнішу категорію складали парафії приватного надання, де діяло право презенту, на основі якого дідич (інакше патрон чи колятор церкви) міг самостійно вибрати пароха [31, с.287]. Наприклад, у 1912 р. у Станіславській єпархії налічувалося 313 парафій приватного надання, 67 – цісарського й 53 – ординаріатського [54, с.301]. Патронат залишався в дії й у міжвоєнний період. Зокрема, у цій самій єпархії в 1931 р. із 419 парафій 49 належали до урядового, 79 – вільного і 291 – приватного надання [55, с.177]. За умовами конкордату, укладеного 10 лютого 1925 р. між Польщею й Ватиканом, дідич мав обрати душпастиря із запропонованих ординаріатом трьох кандидатів протягом тридцяти днів [34, с.53].

Справа одержання парафії приватного надання ускладнювалася через заго-стрення національного питання в Галичині, адже дідичами були здебільшого поляки.

Як відзначав Ф.Свистун, краще місце душпастирювання отримували тільки той, хто “добре записан у шляхти чи уряду” [52, с.495]. Священик-українець потрапляв у пряму залежність від патрона-поляка, який нерідко вимагав від нього лояльності й відстороненості від громадських справ. За свідченнями С.Матковського, о. Насальський із с. Речигів Рудківського повіту вносив прохання на одержання парафії 105 раз, але за свої тверді політичні переконання так і не здобув її [38, с.9].

На парафії церковного надання зазвичай клопотали ті священнослужителі, які не могли розраховувати на прихильність із боку дідичів. З метою зміцнення своїх позицій душпастирі застосовували різні способи впливу. Вони зверталися за допомогою до родичів і знайомих, визначних суспільно-політичних діячів того часу. Наприклад, священник В.Кальба в листі від 5 лютого 1894 р. прохав О.Барвінського заступництва в митрополита в справі одержання парафії Болахів Долинського повіту, яка приносила вдвічі більше прибутків, аніж його тогочасне місце праці [11, арк.1 зв.].

Для вигідного призначення використовувалося навіть хабарництво. Окремі особи шукали непрямі шляхи підкупу дідича (через оплату векселів, картярських боргів тощо) [29, с.457]. Однак тут духовенство одночасно виступало й потерпілою стороною, адже часто колятори вдавалися до продажу посад. Наприклад, о. К.Левицький згадував, що за одержання парафії в нього вимагали 10 тис. крон* [5, арк.115].

Таким чином, питання місця праці залишалося одним із найважливіших для служителів культу. У середовищі більшості священників багата парафія асоціювалася з майбутнім матеріальним добробутом. І це було закономірним явищем, адже від величини парафії й рівня заможності її мешканців прямо залежали два з трьох основних джерел доходів духовенства, а саме: плата за треби, тобто за виконання душпастирських функцій (інакше – *iura stolae*, “право стули” чи “епітрахилик”) і парафіяльне господарство. Третім джерелом виступала урядова платня з релігійного фонду** конгруа.

Якщо прибутки від треб і церковних маєтностей, насамперед землі, виявлялися недостатніми, то суму, якої бракувало до встановленої, виплачували з релігійного фонду, якщо ж надлишковими, то надлишок конфіскувався на користь цього ж фонду. Для визначення розміру конгруї проводилися обрахунки доходів і витрат кожного священника [31, с.467].

Реальні доходи духовенства сильно відрізнялися й коливалися в межах від 300 до 1500 ринських*** на рік [57, р.108]. На початку XX ст. державна дотація греко-католицького священника в середньому складала 1200–1400 крон, що було менше за плату чиновника будь-якого рангу [50, с.56]. Ця сума також є значно нижчою за доходи медика, які могли сягати й 5 тис. крон на рік (без урахування надходжень безпосередньо від лікарської практики) [25, с.7]. Характерно, що українське греко-католицьке духовенство знаходилося в значно гірших матеріальних умовах, аніж польський клір. Римо-католицька парафія з річним прибутком у розмірі 3–4 тис. ринських уважалася бідною. Існували й такі парафії, що приносили 10–20 тис. прибутку [52, с.489].

Серед служителів культу існував поділ на чотири категорії (парох, капелан, адміністратор і сотрудник (помічник)), рівень фінансового забезпечення яких був неоднаковим. Особливо важкими довгий час залишалися умови проживання й матеріальне становище сотрудників. На початку XX ст. їхні доходи складали 50 крон на місяць [31, с.471]. Традиційно священник платив своєму помічникові третю частину прибутку,

* Крона – грошова одиниця в Австро-Угорщині з 1892 р. до 1918 р.

** Релігійний фонд – фонд, заснований у 1782 р. імператором Йосифом II за рахунок конфіскації та продажу майна католицьких монастирів, який призначався для покращання утримання парафіяльного духовенства [51, с.117].

*** Ринський – грошова одиниця в Австро-Угорщині до 1892 р.

отриманого за виконання душпастирських функцій. Відсутність чітко врегульованої системи відносин між цими сторонами об'єктивно викликала зловживання з боку парохів. Одні забирали собі всі доходи з трєб і грошові надходження за ведення канцелярії, інші віддавали сотрудиикові тільки третину прибутків від того обсягу роботи, який він сам виконав [43, с.139; 26, с.117; 48, с.22]. До того ж для проживання помічникам душпастирів часто відводилися невідповідні помешкання.

Офіційні розпорядження, метою яких стало унормування матеріальних відносин між парохами й сотрудииковими, вийшли тільки на початку 20-х років ХХ ст. [18; 19]. Згідно з постановами, які вступали в дію 25 березня 1922 р., священник мав виділити своєму помічникові 10 моргів (1 морг = 0,56 га) церковної землі, а у випадку, коли сам володів менше як 30 моргами, – третю частину поля. Однак він звільнявся від таких зобов'язань, якщо забезпечував повне утримання приватного сотрудиикова [18, с.3].

На прикладі сотрудииков найкраще простежується взаємозалежність ієрархічної градації всередині самого духовенства та його матеріального становища. Помічники пароха були найменш захищеною категорією як у фінансовому плані, так і з точки зору системи відносин між самими представниками греко-католицького кліру.

Найбільше прибутків священник міг отримати від плати за трєби. Хоча ще цісарським патентом Йосифа II (1765–1790 рр.) від 1 липня 1785 р. установлювалася точна шкала, за якою віруючі мали оплачувати душпастирські послуги, а доходи від трєб ураховувалися при призначенні конгруї, у цій системі існувало чимало зловживань [51, с.127]. З огляду на це, вищі ієрархи УГКЦ закликали духовенство не жадати занадто великих оплат за виконання душпастирських функцій [39, с.158; 41, с.26]. Водночас у постановах Собору 1891 р. визнавалося справедливим те, “щобы тѣ, що служать Олтареви, також зь Олтаря жили” [53, с.225].

Традиційно великими були оплати за шлюб. Перед оголошенням у церкві про намір пари одружитися (оповідями) наречена приносила священнику курку. Такий спосіб оплати зустрічаємо в багатьох регіонах Галичини, а також у селах Буковини [9, арк.470; 15, арк.1; 30, с.108; 44, с.25]. Уже безпосередньо перед весіллям молоді відробляли в господарстві пароха три дні [47, с.756]. Окремо платили за сам обряд вінчання. Тут кожний душпастир призначав власну ціну, керуючись особистими мотивами й ураховуючи рівень заможності батьків наречених. Наприклад, парох с. Орхівці Скалатського повіту Т.Куницький зазвичай брав 8 ринських, однак із метою викорінєння пияцтва в селі він установив дещо інший порядок: скільки грошей господарі витратили на придбання алкоголю, стільки ж мали заплатити за шлюб [36, с.42].

Дорого обходився населєнню й похорон. За статистичними дослідженнями початку ХХ ст., у с. Старі Богородчани Богородчанського повіту видатки на релігійні потреби з однієї родини становили в середньому 40 крон на рік, причому найбільші витрати спричиняла смерть когось із родичів [21, с.217]. На прикладі оплат за поховання чітко простежується різниця між ціною, яку сплачували бідні та багаті господарі. Наприклад, у міжвоєнний період залежно від статків померлого плата за похорон могла коливатися від 15 до 120 злотих [10, арк.48, 53; 12, арк.1]. Остання сума відповідала вартості однієї корови чи трьох свиней [13, арк.1; 14, арк.1; 40, с.18].

У 20 – 30-х роках ХХ ст. почастишали скарги духовенства на зубожіння селян, а відтак зменшення надходжень із трєб і погіршення матеріального стану самого духовенства [4, арк.5; 6, арк.37; 27, с. 89; 56, с.450]. Й.Кравчук, душпастир с. Борки Великі Тернопільського повіту, на прикладі власної парафії стверджував, що впродовж 1918–1928 рр. різко зменшилася чисельність замовлєних селянами богослужінь. Якщо в 1918 р. селяни оплатили 368 служб, 1919 р. – 215, то в 1927 і 1928 рр., цей показник скоротився відповідно до 64 і 68. Загалом він визначив прибутки священника від трєб у розмірі 40–60 злотих на місяць [35, с.2].

Крім грошових вимірів, існувала й система розрахунків у вигляді натуральних оплат (збіжжя, яйця, молочні продукти, птиця). Однак якщо в попередні періоди натуральна оплата здійснювалася у формі постійних данин священикові, які громади повинні були сплачувати щорічно, то наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. вони зберігаються як традиційні подання при посвяченні осель на Водохреща чи відправленні богослужінь [51, с.123–124].

Свій відбиток накладали й умови співжиття парафіян із духовними наставниками, вироблені в певній місцевості протягом століть. Наприклад, у с. Підгірці Золочівського повіту існував звичай приносити священику теля від корови-первістки, однак, як стверджував о. О.Пристаї, селяни вкрай рідко дотримувалися цього через матеріальну скруту й відсутність у господарстві худоби [43, с.140].

Іноді парафіяни, спостерігаючи важке становище родини священика, за власною ініціативою постачали її продуктами. Описуючи свій побут у перші роки після висвячення, о. Ф.Тарнавський підкреслював: “Ми з жінкою і дитиною попросту нераз голодували. Деякі жінки, сусідки, що виділи нашу біду, приносили нам то яйця, то молоко, крупи і ми часто тільки тим жили” [49, с.159].

Таким чином, священики виробляли основні принципи оплати душпастирських функцій, виходячи з власного досвіду й місцевих традицій. Неврегульованість цієї проблеми породжувала чимало зловживань з їхнього боку. На такій основі найчастіше виникали конфлікти між душпастирем і парафіянами, що, у свою чергу, намагалися використати для антиклерикальної агітації політичні сили радикального спрямування.

Окрему частину прибутків давало парафіяльне господарство. Маєток священика включав рухому й нерухому частини (орні поля, луки, пасовища й ліси). На кінець XIX ст. 38 греко-католицьких парафій мали від 200 до 600 моргів, 381 – від 100 до 150, 363 – від 75 до 100, 355 – від 50 до 75, 322 – від 25 до 50, 80 – від 10 до 25, 3 – від 5 до 10, а 4 взагалі менше 5 моргів [52, с.494]. Нерівномірність розподілу землі ставила духовенство в нерівні умови й давала підстави для численних нарікань.

Серед греко-католицького кліру не було єдності в ставленні до господарських проблем. Окремі священики стверджували, що саме господарська діяльність є їхнім чи не єдиним стабільним джерелом прибутків. Частина парохів уважала доцільнішим віддавати ерекційні (церковні) землі в оренду й жити на відсотки. Деякі готові були відмовитися від них узагалі, але патомість отримувати більшу суму з релігійного фонду. Ще інші були прихильниками створення з ерекційних земель великих маєтків, які в погодженні із церковною владою віддавалися б в оренду селянам за умови сплати ними відповідної ренти на користь священика [31, с.469].

Песимістичні настрої поглибилися під впливом світової економічної кризи, яка зробила парафіяльні господарства нерентабельними. Якщо навесні 1928 р. за 1 центнер пшениці платили в середньому 60 злотих, а жита – 45, то на кінець 1932 р. за таку ж кількість зерна давали відповідно тільки 16–18 і 9–11 злотих [20, с.362]. Невисокими в середині 30-х років XX ст. залишалися й прибутки від здачі землі в оренду [23, с.135].

Ситуація ускладнювалася тим, що за конкордатом від 10 лютого 1925 р. платня душпастирів у порівнянні з австрійськими часами зменшилася в чотири рази [42, с.20]. Наприкінці 20-х років XX ст. місячна дотація пароха у Львівській єпархії становила 171, адміністратора – 120, сотрудника – 94 злотих [35, с.2]. Розмір конгруального додатку вимірювався шляхом стягування від цієї суми по 2–3 злотих за кожний гектар ерекційної землі, тому в парафіях із великими наділами податки, які сплачував священик, могли перевищувати дохід від поля [23, с.136, 137].

Післявоєнна розруха викликала й таке відносно нове явище, як продаж церковної землі. Кошти, вивільнені в результаті цих фінансових операцій, часто спрямовувалися на покращання побутових умов духовенства. Однак націоналістичні резиденції не завжди відповідали основним санітарно-епідеміологічним вимогам. Самі священики

неодноразово зверталися до вищих ієрархів УГКЦ із приводу незадовільних умов проживання [2, арк.131 зв.; 3, арк.58 зв.; 4, арк.15, 45; 5, арк.229; 8, арк.100 зв.]. Наприклад, з листа о. В.Левицького від 18 липня 1922 р. до станіславської єпископської консисторії довідуємося, що він “вже 4 роки мучиться в курній хаті, разом з родиною, в хаті в одній убікації (кімнаті. – *О.Б.*), де вариться, білизну переться і де разом і канцелярія парохіальна поміщується” [7, арк.291 зв.].

Поганий стан парафіяльних забудов часто ставав причиною переходу на інше місце праці. Зокрема, протягом 1908–1920 рр. у с. Біщани Зборівського повіту через незадовільні побутові умови змінилося десять священників [37, с.256]. Подібні випадки не могли залишатися поза увагою церкви, тому 24 червня 1933 р. станіславський єпископський ординаріат видав розпорядження, яким зобов’язав ретельно дбати про збереження й реставрацію резиденцій [16, с.40].

До причин зміни духовенством парафій належав і стан господарства. Окремі священники не дбали про своїх наступників. Тому часто мали місце зловживання щодо господарських споруд, ріллі, ерекційного лісу, ставів. Траплялося, що для опалювання оселі навіть знищувалися цілі парафіяльні сади [24, с.2; 33, с.76]. Подібні приклади недбалого ставлення до церковного майна негативно впливали на загальний стан господарства, тому суворо засуджувалися консисторією [17, с.6].

Витрати, пов’язані зі зміною місця душпастирювання, становили вагому статтю грошових видатків духовенства. Крім них існували й інші видатки, без дослідження яких неможливе вивчення матеріального становища духовенства.

Представники кліру сплачували низку податків: із парафіяльного маєтку, з ґрунту, з прибутків (від помешкання, вінчань, богослужінь), з нерухомоті в містах і містечках, на полагодження доріг тощо [23, с.136; 28, с.3]. Вони також давали внески в каси хворих за пастуха, кухарку та інших слуг. Існував і так званий квартирунковий збір, який мав забезпечити резиденцію священника від розміщення в ній військових під час бойових дій [28, с.3]. Крім того, були й менші видатки, наприклад на відновлення господарських забудов, страхування життя чи на випадок стихійних лих тощо.

Окрему частку складали кошти, що йшли на відпусти, місії, соборчики, візитації деканів, єпископа чи митрополита. Зокрема, в одному з дописів до газети “Діло” авторка під псевдонімом Попада звинувачувала єпископа Г.Хомишина в тому, що він своїми місіями поглибив матеріальну кризу духовенства й призвів до напруження відносин із селянами [45, с.3].

Значні кошти витрачалися на утримання слуг. Якщо наприкінці ХІХ ст. челядь служила за одяг, їжу, тютюн і невисоку оплату (у найкращому випадку 100–150 ринських на рік), то в міжвоєнний період ситуація кардинально змінилася. Душпастир с. Москалівка Косівського повіту О.Абрисовський писав, що з його пенсії в розмірі 150 злотих на місяць 80 злотих ішло на забезпечення слуг [10, арк.33].

Від духовенства громадськість очікувала більших витрат на національні цілі. Воно здійснювало пожертви на розвиток культурно-просвітніх товариств і навчальних закладів, будівництво церков. До того ж соціальний статус й освіта представників священничого сану вимагали від них удосконалення власного інтелектуального рівня через передплату фахових видань, купівлю книг тощо.

Чималу частину доходів духовенства поглинали видатки, пов’язані з утриманням сім’ї. Великим тягарем для служителів культу була освіта дітей. Другою проблемою залишалася справа забезпечення матеріального добробуту родини на випадок смерті годувальника. З цією метою священники сплачували внески до спеціального вдовичо-сиротинського фонду, утворювали різноманітні добродійні організації [31, с.474].

Така увага до питання майбутнього священничої родини після смерті її голови зумовлювалася прикладами злиденного життя більшості вдів і сиріт духовенства. Іноді дружина священника залишалась із сімома, а то й більше, дітьми [1, арк.33, 96, 100].

Виплати вказаним соціальним категоріям здійснював вищезгаданий церковний вдовичо-сиротинський фонд. Згідно із цісарським розпорядженням від 1898 р. вони також мали право на так званій “дар з ласки” – матеріальну допомогу з релігійного фонду в розмірі до 400 крон для вдів і до 80 крон для сиріт [31, с.474].

Численні спроби духовенства, спрямовані на створення різноманітних церковних інституцій, покликаних забезпечити належний рівень життя для своєї родини, не приносили очікуваних і довготривалих результатів. До того ж громадська думка накладала певні обмеження на сфери діяльності, у яких могли бути задіяні дружини служителів культу, а це, у свою чергу, звужувало для них можливі способи самостійного заробітку.

Загалом священик здебільшого був найбагатшим представником української інтелігенції на селі. Не зважаючи на постійні нарікання, саме духовенство визнавало, що воно “стоїть від народного учителя матеріяльно о много ліпше, хоч би на найгіршій парохії” [46, с.631].

Таким чином, прибутки священика включали платню з релігійного фонду, грошові та натуральні надходження від виконання душпастирських функцій і господарської діяльності. Останні два джерела визначалися обсягами церковної землі, величиною парафії й ступенем заможності її мешканців. З одного боку, це робило його відносно самостійним від влади, а з іншого – зумовлювало залежність від населення, породжувало численні конфлікти на економічному ґрунті, що нерідко сприяло зростанню радикальних настроїв серед самого селянства й падінню авторитету служителя культу.

Матеріальна незалежність духовенства від урядової політики не була абсолютною, адже більшість парафій перебували у віданні приватних власників в особі польських панів. Тому питання одержання вигідного призначення вирішувалося в контексті українсько-польських відносин у Галичині, а саме право презенту слугувало вагомим важелем впливу на священиків.

Досить відмінним був рівень фінансового забезпечення кліру: парох знаходився у вигідніших обставинах, аніж його помічник (сотрудник). Однак духовенство порівняно із селянами чи сільськими вчителями перебувало в значно кращих матеріальних умовах, хоч це й не виключає випадків злиденного існування серед окремих служителів культу, особливо впродовж перших років після висвячення.

1. Центральний державний історичний архів у м. Львів (далі – ЦДІАЛ), ф. 201, оп. 3, спр. 70. – 141 арк.
2. ЦДІАЛ, ф. 358, оп. 2, спр. 181. – 154 арк.
3. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 110. – 171 арк.
4. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 683. – 96 арк.
5. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 689. – 250 арк.
6. ЦДІАЛ, ф. 408, оп. 1, спр. 706. – 84 арк.
7. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 504, оп. 1, спр. 843. – 294 арк.
8. ДАІФО, ф. 504, оп. 1, спр. 944. – 171 арк.
9. Державний архів Тернопільської області, ф. Р-3205, оп. 1, спр. 8. – 678 арк.
10. Львівська наукова бібліотека Національної академії наук України ім. В. Стефаніка (відділ рукописів) (далі – ЛНБ НАН України), ф. 11, спр. 504, п. 53. – 60 арк.
11. ЛНБ НАН України (відділ рукописів), ф. 11, спр. 1297. – 15 арк.
12. Науковий етнографічний архів Інституту історії і політології Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаніка (далі – НЕАПНУ), ф. 1, оп. 2, спр. 11. – 1 арк.
13. НЕАПНУ, ф. 1, оп. 2, спр. 13. – 1 арк.
14. НЕАПНУ, ф. 1, оп. 2, спр. 14. – 2 арк.
15. НЕАПНУ, ф. 1, оп. 2, спр. 18. – 2 арк.
16. В справі відбудови парахіяльних будинків // Вісник Станіславівської єпархії. – 1933. – Ч. VII–IX. – С. 39–40.
17. В справі піддержання культури ерекціональних ґрунтів // Вісник Станіславівської єпархії. – 1936. – Ч. I–III. – С. 5–6.

18. В справі приписів що до відносин між парохами а сотрудниками, або заступниками пароха // Львівсько-Архієпархіяльні відомости. – 1922. – Ч. 2. – С. 2–5.
19. Взаємні відношення mezi парохом і сотрудником як також заступником пароха // Львівсько-Архієпархіяльні відомости. – 1920. – Ч. 3. – С. 26–28.
20. Витанович І. Історія українського кооперативного руху / І. Витанович. – Нью-Йорк : ТУК – Товариство української кооперації, 1964. – 624 с.
21. Витвицький С. Економічні відносини в селі “Старі Богородчани” / С. Витвицький // Студії з поля суспільних наук і статистики / Статистична комісія наукового товариства ім. Шевченка ; за ред. М. Грушевського. – Львів, 1909. – С. 205–218.
22. Гадзевич О. Єще про відносини парохів до сотрудників / О. Гадзевич // Нива. – 1908. – Ч. 9. – С. 281–282.
23. Гайдукевич О. Болочче питання / О. Гайдукевич // Нива. – 1936. – Ч. 4. – С. 135–140.
24. Ганас Р. Засоби для поборювання матеріальної кризи духовенства: реферат, виголошений на душпастирському курсі дня 31. XII. 1935 у Львові / Р. Ганас // Мета. – 1936. – Ч. 6. – С. 2–3.
25. До відома наших лікарів // Діло. – 1912. – Ч. 8. – С. 7.
26. Дописи: Дещо про відносини парохів до сотрудників // Нива. – 1907. – Ч. 4. – С. 116–118.
27. Дубицький В. Рятуймо наші парохії (Дискусійна стаття) / В. Дубицький // Нива. – 1937. – Ч. 3. – С. 87–93.
28. З. Надмір податків на духовенство (З кругів духовенства) // Нова Зоря. – 1928. – Ч. 55. – С. 3.
29. Заярнюк А. Надання “презенти” на парафію у другій половині XIX століття: соціальні та дискурсивні практики / А. Заярнюк // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. – Львів, 2001. – С. 448–464.
30. Кожолянко Г. Етнографія Буковини : у 3 т. / Г. Кожолянко. – Чернівці : Золоті литаври, 2001. – Т. 2. – 424 с.
31. Колб Н. Матеріальне становище греко-католицьких парохів у Галичині на початку XX століття (на прикладі Львівської архієпархії) / Н. Колб // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9 : Ювілейний збірник на пошану Феодосія Стебля / НАН України, Інститут українознавства ім. І. Крип’якевича. – Львів, 2001. – С. 465–479.
32. Колб Н. Проблема патронату й конкуренції в житті греко-католицького духовенства Галичини початку XX ст. / Н. Колб // Історія релігій в Україні : праці XIII Міжнародної наукової конференції (Львів, 20–22 травня 2003 р.). – Львів : Логос, 2003. – Кн. 1. – С. 285–292.
33. Колька гадохъ въ справъ меліораціи грунтѡвъ ерекційныхъ // Прапоръ. – 1900. – Ч. 3. – С. 75–79.
34. Конкордат між Св. Престолом а Річюполоитою Польською // Вістник Станиславівської епархії. – 1925. – Ч. IX–XII. – С. 41–61.
35. Кравчук Й. Духовенство і суспільність: Яка тепер доля духовного стану? – Які перед ним практично-суспільні завдання? / Й. Кравчук // Нова Зоря. – 1929. – Ч. 19. – С. 2–3.
36. Куницький Л. Спогади молодих літ та заслання / Л. Куницький. – Львів, 2003. – 255 с.
37. Кучкуда О. Про відбудову парохіяльних резиденцій / О. Кучкуда // Нива. – 1935. – Ч. 7–8. – С. 255–261.
38. Матковський С. Три синодальні архіереї: Спомини з життя і діяльності преосвящених о. Юліяна Куїловського, д-ра Юліяна Пелеша і д-ра Сильвестра Сембратовича / С. Матковський. – Львів, 1932. – 107 с.
39. Митрополит Андрей Шептицький: Життя і Діяльність. Документи і матеріали 1899–1944 : у 3 т. – Львів : Вид-во оо. Василян Місіонер, 1998. – Т. II : Церква і суспільне питання. – Кн. I : Пастирське вчення та діяльність. – 571 с.
40. Паньків М. Аграрні відносини на Покутті та їх соціальні наслідки в другій половині XIX – першій половині XX ст. / М. Паньків ; Івано-Франківський краєзнавчий музей // Наукові записки. – 1999. – Вип. 4. – С. 12–20.
41. Пастирський лист Григорія Хомишина єпископа станиславівського до Клира Станиславівської Єпархії про поширюване божого царства у нутрі душ. – Станіславів : Накладом Єпископського Ординаріату, 1930. – 43 с.
42. Перевезій В. Греко-католицька церква в умовах українсько-польської конфронтації 20–30-х рр. XX ст. / В. Перевезій. – К., 1998. – 48 с.
43. Пристай О. З Трускавця у світ хмародерів. Спомини з минулого і сучасного : у 4 т. / О. Пристай. – Львів ; Нью-Йорк, 1935. – Т. II. – 366 с.
44. Прокопів М. З Городиславич – у світ широкий / М. Прокопів. – Нью-Йорк, 1972. – 124 с.
45. Попадя. Ще одна скарга: Голос жінок съвящеників станиславівської епархії до єпископа преосвъ. Гр. Хомишина / Попадя // Діло. – 1911. – Ч. 90. – С. 3.
46. Потреба засновин нових посад душпастирських // Нива. – 1913. – Ч. 20–21. – С. 630–631.
47. Рогатинська земля : збірник історично-мемуарних, етнографічних і побутових матеріалів. – Нью-Йорк ; Париж ; Сидней ; Торонто, 1989. – Т. I. – 998 с.

48. Сотрудник. Еще дещо про відносини між парохами а сотрудниками // Нива. – 1908. – Ч. 1. – С. 20–23.
49. Тарнавський Ф. Спогади: Родинна хроніка Тарнавських як причинок до історії церковних, священницьких, побутових, економічних і політичних відносин у Галичині в другій половині XIX сторіччя і в першій декаді XX сторіччя / Ф. Тарнавський. – Торонто : Добра книжка, 1981. – 267 с.
50. Титов Ф. Русское духовенство въ Галиции (Изъ наблюденій путешественника). Церковно-историческій очеркъ / Ф. Титов. – Киевъ, 1903. – 132 с.
51. Турій О. Соціальний статус і матеріальне становище греко-католицького духовенства Галичини в середині XIX століття / О. Турій // Ковчег. – 2000. – Ч. 2. – С. 115–148.
52. Ф. И. С. [Свистун] Прикарпатская Русь подъ владѣніемъ Австріи / Ф. И. С. [Свистун]. – Львовъ, 1896. – Ч. II (1850–1895). – 744 с.
53. Чинності и рѣшеня руского провинціального Собора въ Галичинѣ отбывшого ся во Львовѣ въ роцъ 1891. – Львовъ : Изъ типографіи Ставропигійского Института, 1896. – 272 с.
54. Шематизм всего клира греко-католицкої Епархіи Станиславівскої на рік Божий 1913. – Станиславів, 1913. – 337 с.
55. Шематизм всего клира греко-католицкої Епархіи Станиславівскої на рік Божий 1931. – Станиславів, 1931. – 194 с.
56. Ю. В справі матеріального положення нашого духовенства / Ю. // Нива. – 1928. – Ч. 12. – С. 449–451.
57. Himka J.-P. Galician Villagers and the Ukrainian National Movement in the Nineteenth Century / J.-P. Himka. – Edmonton: CIUS, 1988. – 343 p.

The Galician priests played an important role in the improvement of the way of life of peasants as it was the mediator due to which modern ideas and cultural influence of the west got into the village. The article analyzes the material position of the Ukrainian rural priests of Galicia at the end of XIXth century till the 30th of the XXth century on the basis of numerous sources and literature. The influence of different factors on the financial position of priests and the main sources of income were investigated.

Key words: rural intelligentsia, priests, financial position, peasants, Galicia.

УДК 94 (477.83/.86) “XX”
ББК 63.3 (4 Укр) 6

Н. Д. Кісь

ВПЛИВ ІДЕЙ ВІЗАНТИЗАЦІЇ НА МИСТЕЦТВО ГАЛИЧИНИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XX ст.

У статті йдеться про впливи ідей візантинізму на українське сакральне мистецтво першої половини XX ст. Основною рисою цих процесів було намагання використати фольклорну техніку, зразки народного малярства й архітектури у високому мистецтві.

Ключові слова: візантизація, сакральне мистецтво, Галичина, культура, обряд.

В основу так званої візантизації в мистецтві було покладено твердження про “універсальність і трансцидентальність католицизму” [5, с.1], тобто його здатність поєднувати різні підходи, стилі, концепції й не обмежуватися лише культурними формами латинського Заходу. У своїй статті “Візантинізм як форма культури”, виголошеній на IV Унійній Конференції в Пінську в 1933 році, патріарх Йосип Сліпий зазначив: “Жодну, навіть наймогутнішу націю і жодну культуру, найвищу і найблагороднішу, не можна ототожнювати з Католицькою Церквою, бо як каже Св. Іван Хризостом “З Церквою не може ніщо зрівнятися”. Навпаки, Христова віра може розвинути і облагородити кожну культуру і кожна з них має право на її благородний вплив” [5, с.3]. Таким чином, самотність кожного стилю й культури є невід’ємною особливістю церкви, оскільки вона стоїть над усіма культурними відмінностями.

Митрополит Андрей Шептицький уважав обрядові відмінності між гілками християнства явищем, яке виникло ще до розколу та яке було зумовлене культурними факторами. У своєму пастирському посланні із цього приводу від 23 грудня 1937 року він писав: “В св. католицькій Церкві вже в перших століттях витворилися з Божої волі східні й західні обряди. До найдавніших східних обрядів належить грецький обряд, а з